

Слободянюк Н. О.

*доктор економічних наук, доцент,
завідувач кафедри фінансів та банківської справи
Донецького національного університету економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського*

Юнацький М. О.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів та банківської справи
Донецького національного університету економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського*

Сіраш С. С.

*асистент кафедри фінансів та банківської справи
Донецького національного університету економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського*

Slobodyanyuk Nataliya

*Doctor of Economics, Associate Professor
Head of the Finances and Banking department
Donetsk National University of Economy and Trade
named after M. Tugan-Baranovsky, Kryvyi Rih*

Yunatskyi Marian

*PhD in Economic sciences
Donetsk National University of Economics and Trade
named after Mykhailo Tugan-Baranovsky, Kryvyi Rih*

Sirash Svitlana

*Assistant Professor of Finance and Banking
Donetsk National University of Economics and Trade
named after Mykhailo Tugan-Baranovsky, Kryvyi Rih*

ОГЛЯД СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ТОРГІВЛІ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Анотація. У статті досліджено стан ринку оптової та роздрібною торгівлі в Україні на основі відкритої публічної статистичної інформації. Проаналізовано обсяг оптової та роздрібною торгівлі, запропоновано підхід до визначення їх реального обсягу за допомогою методу порівняльних цін, тобто приведених до 2014 року, проаналізовано їх динаміку та структуру. За допомогою аналізу кількості суб'єктів господарювання у сфері торгівлі зроблено висновок про значне зменшення кількості фізичних осіб – підприємців у 2016 році. За допомогою графічного методу проаналізовано структуру роздрібною товарообігу в Україні за 2017–2018 роки, зроблено висновки про значні диспропорції роздрібною торгівлі по регіонах. Описано спільні риси торгово-посередницьких структур у деяких зарубіжних країнах. Основними з них є збільшення видів посередницьких організацій, поєднання їх різноманітних функцій, універсалізації та спеціалізації, посилення ролі торговельних та посередницьких структур у поставках товарів для логістичних центрів, центрів з переробки продукції.

Ключові слова: внутрішній ринок, конкурентоспроможність, інфляція, метод порівняльних цін, оптова торгівля, роздрібною торгівля, Євроінтеграція.

Вступ та постановка проблеми. В епоху глобалізації світової економіки, коли рівень конкуренції збільшується, а виробництво товарів та послуг входить у стадію перевищення, надзвичайно зростає роль торгівлі. Саме торгівля стає одним з найпрогресивніших видів діяльності, що забезпечує реалізацію вироблених товарів та послуг кінцевим споживачам. Торгівля є одним зі значущих джерел внутрішнього валового продукту та наповнення бюджету.

Крім того, в торгівлі працює близько 17% усіх зайнятих працівників України [1].

Актуальність теми роботи полягає в тому, що український ринок завжди вважався ризикованим. У зв'язку із загальним погіршенням економічної ситуації, як наслідок, зниженням попиту та купівельної спроможності населення цілком передбачувано, що одні компанії скорочують свою присутність, інші навіть залишають вітчизняний ринок, а деякі (невелика частина), навпаки, збільшують обсяги продажів.

Конкуренція на вітчизняному ринку може значно зрости у зв'язку з виходом з нього деяких великих західних компаній. Для українських компаній з'явилась можливість скористатися цією нішею та вивести на ринок свої торгові марки, які сьогодні можуть скласти гідну конкуренцію західним брендам за ціною та якістю. За скорочення поставок імпорту у вітчизняних підприємств мали б відкритися великі можливості для розширення виробництва, збільшення випуску продукції та вдосконалення своєї комерційної діяльності. В умовах ризику та невизначеності головним завданням комерційної діяльності підприємств є виживання на ринку. Особливо важливою при цьому є здатність підприємства негайно реагувати на зміну смаків споживачів, їх переваги та поведінку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема підвищення ефективності торгового процесу перебуває в полі зору дослідників давно й знайшла відображення в роботах відомих зарубіжних вчених, таких як Ф. Харріс, К. Стефанік-Алмейер, К. Андлер, Р. Уїлсон, Дж. Букан,

Е. Кенігсберг, П. Зерматі, П. Мілгром, Дж. Роберт; російських науковців, таких як Д.А. Тектов, М.Г. Гастратов, А.В. Козлов, І.В. Грильова, А.М. Масліков, А.Е. Фарафанов, А.К. Голоскова, О.В. Бадокін, В.А. Лотоцький, О.В. Козлов, М.В. Вегера, В.І. Рижиков, Д.Н. Кузнецов, С.С. Толстих, Е.Р. Добронравін; українських дослідників, таких як О.С. Гордієнко, О.М. Ляшенко, О.А. Круглова, Т.В. Павленко, В.В. Лифар, С.Ю. Мелешенко, І.В. Федосов, П.Е. Пустовойтов, А.А. Мазаракі, Л.О. Лігоненко, Н.М. Ушаков, В.В. Вітлінський, С.Д. Ткаліченко, Є.В. Крикавський, Н.М. Богацька, Р.В. Колчін, Т.Я. Лагоцький, О.В. Чаусова, О.С. Дериведмідь [1].

Метою роботи є дослідження стану ринку оптової та роздрібною торгівлі України, обґрунтування авторських рекомендацій щодо підвищення ефективності ведення торговельного бізнесу на основі досвіду зарубіжних країн.

Під час виконання роботи використано методи порівняння, аналізування, синтезу, індукції, дедукції, абстрагування, опису, узагальнення, аналогії, формалізації, а також системний підхід.

Результати дослідження. Аналізуючи динаміку обсягів торгівлі в Україні (табл. 1), зазначаємо, що темпи зростання за останніх два роки дещо сповільнилися.

При цьому темпи зростання оптового товарообігу зменшилися з 26% у 2014 році до 3% у 2017 році, збільшившись до 15% у 2018 році [2].

Щодо роздрібною торгівлі у 2017 році відбувся різкий спад номінального обсягу реалізації, а саме на 360 млрд. грн., або на 30%. Слід відзначити, що падіння роздрібною товарообігу у 2017 році зумовлене зниженням цього показника у сегменті фізичних осіб-підприємців, який до 2017 року формував більше половини загального товарообігу роздрібною торгівлі. У 2017 році падіння в цьому сегменті склало 389,1 млрд. грн., або 63%. Однією з причин такого результату є зміни в подат-

ковому законодавстві. Так, у 2017 році збільшився розмір мінімальної заробітної плати вдвічі, що автоматично привело до збільшення податкового навантаження. Крім того, змінено порядок сплати єдиного соціального внеску, а саме ліквідовано право підприємців на звільнення від сплати ЄСВ у разі відсутності діяльності.

Таким чином, за 2016–2017 роки у сфері роздрібною торгівлі припинили діяльність більше 71 тис. фізичних – осіб підприємців [3].

Таким чином, частина роздрібною товарообігу просто перейшла «в тінь». Цей факт підтверджується тим, що по юридичних особах у сфері роздрібною торгівлі спостерігалось невелике, але зростання, що склало 5%.

У 2018 році спостерігається збільшення роздрібною товарообігу на 14%, що свідчить про збільшення купівельної спроможності домогосподарств.

Для більш об'єктивного оцінювання ситуації треба скористатися методом порівняльних цін. За базовий прийнято 2014 рік. Якщо звернути увагу на скоригований обіг роздрібною торгівлі, то слід зазначити, що у 2014–2015 роках, незважаючи на зростання у 14% номінального товарообігу, фізичні обсяги продажів впали на 8,9% та 20,7% відповідно. Така ситуація пояснюється девальвацією національної валюти, прискоренням інфляції та зниженням купівельної спроможності населення. З 2016 року курс національної валюти відносно стабілізувався, як наслідок, збільшилися реальна купівельна спроможність та фізичні обсяги споживання (на 4,3% у 2016 році, на близько 6% у 2017 та 2018 роках). Однак навіть у 2018 році фізичні обсяги роздрібною торгівлі ще не досягнули показника 2014 року. Різниця складає 59 млрд. грн., або 6,5% від базового року.

Згідно з даними Державної служби статистики України (рис. 1) 60,2% роздрібною товарообігу складає непродовольча група товарів, 39,8% – продовольча. В оптовій торгівлі непродовольчі товари мають ще більшу частку, а саме 83,5%.

Таблиця 1

Оптовий та роздрібний товарообіг в Україні у 2014–2018 роках

Показники	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік
Товарообіг оптової торгівлі, млрд. грн.	988,0	1 244,2	1 556,0	1 908,7	2 195,7
Темп приросту, %	–	26	25	23	15
Обіг роздрібною торгівлі, млрд. грн.	901,9	1 031,7	1 175,3	816,6	928,6
Темп приросту	–	14	14	-31	14
Індекс фізичного обсягу обігу роздрібною торгівлі (у порівняльних цінах) до відповідного періоду попереднього року, %	91,1	79,3	104,3	106,5	106,1
Скорегований обіг роздрібною торгівлі на індекс порівняльних цін (приведений до цін 2014 року)	901,9	715,2	746,0	794,5	842,9
Роздрібний товарообіг підприємств роздрібною торгівлі юридичних осіб, млрд. грн.	438	478	556	586	667
Темп приросту, %	–	9	16	5	14
Роздрібний товарообіг фізичних осіб – підприємців, млрд. грн.	463,6	553,7	619,3	230,2	261,5
Темп приросту, %	–	19	12	-63	14

Джерело: [2]

Таблиця 2

Аналіз динаміки суб'єктів господарювання у сфері торгівлі за 2014–2017 роки

Рік	Всього, тис.	Юридичні особи, тис.	Структура, %	Фізичні особи – підприємці, тис.	Структура, %
2014	988,7	93,9	9,5	894,8	90,5
2015	989,1	94,0	9,5	895,1	90,5
2016	910,5	81,9	9,0	828,6	91,0
2017	838,4	90,5	10,8	823,3	98,2

Джерело: [3]

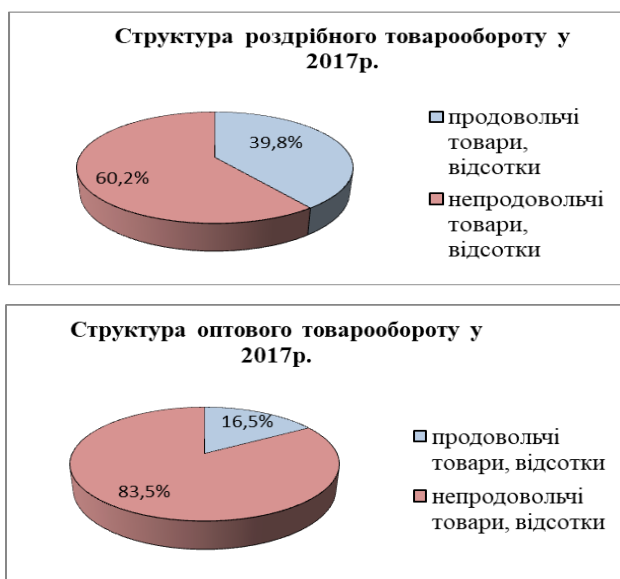

Рис. 1. Структура оптової та роздрібно торгівлі в Україні

Джерело: [3]

Звертаючи увагу на регіональну структуру обігу роздрібно торгівлі в Україні, що наведена на рис. 2, можемо помітити, що чотири області, включаючи м. Київ, формують 50% загального роздрібного товарообігу. Крім того, по всіх регіонах у 2018 році відбувся приріст реального споживання. При цьому найменший приріст спостерігається в Харківській та Хмельницькій областях, а саме 1,2% обсягу роздрібно торгівлі, а найбільший приріст відбувся у Закарпатській області, а саме 12,7% (якщо не враховувати Донецьку та Луганську області). В Дніпропетровській області обсяг роздрібно торгівлі у порівняних цінах збільшився на 7,7%, тоді як абсолютний приріст склав 12 683,5 млн. грн.

Найбільшу частину в обсязі роздрібно торгівлі в Україні має м. Київ, на якого припадають 19,06% загаль-

ного обсягу. При цьому у 2018 році в Києві збільшення фізичного обсягу торгівлі відбулося на 3,4% порівняно з 2017 роком. Наведені дані можна побачити у графічному вигляді (рис. 2).

Одним з інструментів глобалізації є розвиток торгівлі через інтернет-ресурси. Останніми роками все більше людей купують товари в іноземних інтернет-магазинах. Також наслідком євроінтеграції України є більш вільний доступ імпортованих товарів на вітчизняний ринок. Таким чином, іноземні товари поступово витісняють вітчизняні товари з ринку.

За 2005–2016 роки обсяг вітчизняної продукції на ринку споживчих товарів в Україні зменшився на 14,7%, а у 2016 році їх частка склала 55,8% (рис. 3). При цьому на продовольчому ринку частка вітчизняних товарів зменшилась повільніше, а саме на 6,1% (з 90,9% у 2010 році до 84,8% у 2016 році). Серед же непродовольчої групи товари, вироблені в Україні, складають лише 35,6% у 2016 році, що на 22% менше, ніж у 2005 році.

Ще однією причиною зменшення частки вітчизняних товарів на ринку є те, що у 2014–2015 роки відбулась різка девальвація національної валюти (індекс споживчих цін у 2014 році склав 124,9%, у 2015 році – 143,3%) [4], що привело до здороження імпорту. Ціни на вітчизняні товари менш залежні від коливань курсу, тому вони зростали меншими темпами. Через це різке зменшення частки товарів, вироблених в Україні, спостерігається саме у 2014–2015 роках.

Згідно з даними зарубіжних економістів дистрибутори зуміли в сучасних умовах науково-технічного прогресу перебудувати свою діяльність для того, щоб адаптуватися до нових умов, взяти на себе сервісні функції як виробників, так і продавців, встановивши нові форми взаємовідносин. Оптові торгові підприємства як в Україні, так і за кордоном, розширюють межі своєї діяльності, створюють філії виробництва, а також активно втручаються в роздрібно торгівлю [5].

В організаційній структурі оптової та посередницької діяльності США налічується до двадцяти різних видів посередників. Серед різноманітних видів оптово-посередницьких підприємств виділяють незалежні оптові фірми,

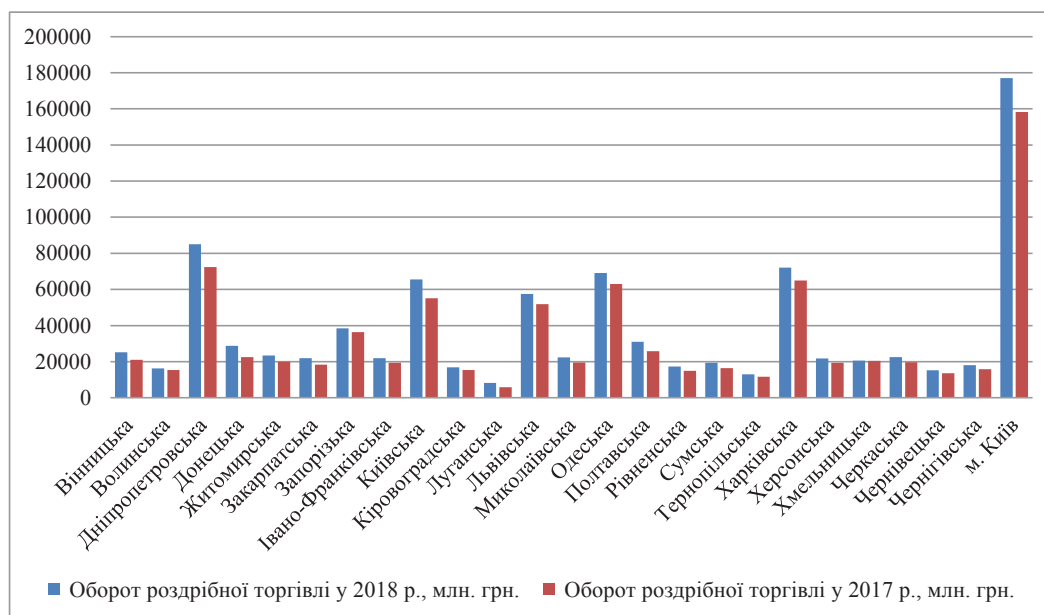

Рис. 2. Обсяг роздрібно торгівлі у 2017–2018 роках у регіонах України

Джерело: [3]

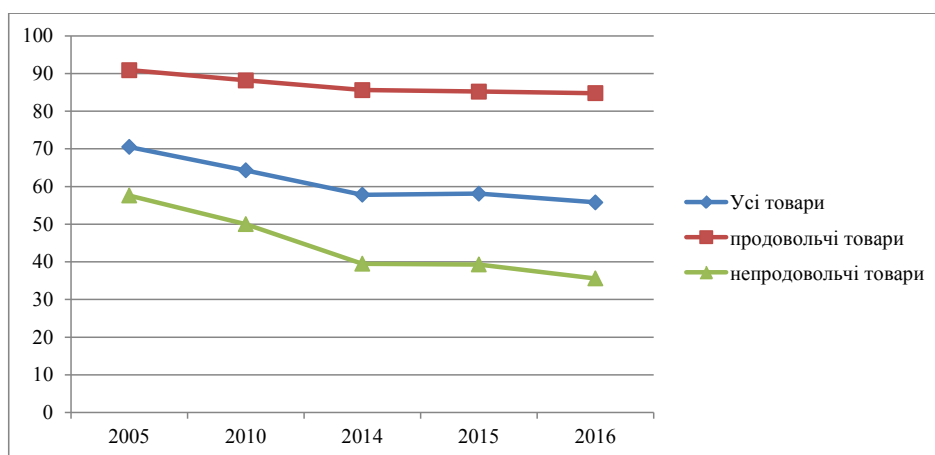

Рис. 3. Динаміка частки споживчих товарів, вироблених на території України через торгову мережу підприємств

Джерело: [3]

які набувають право власності на товар; фірми-посередники, що не набувають права власності на товар; оптовий відділ промислового підприємства; оптові постачальники сільгосппродукції тощо.

Якщо проводити аналіз оптової торгівлі в розрізі товарної структури, то в Сполучених Штатах Америки більше 60% оптовиків займаються реалізацією товарів тривалого використання, в яких зайнято приблизно 59% загальної чисельності працівників, що становить 50% загального обсягу оптового продажу. У США в оптово-посередницькій діяльності дуже розвинена харчова (особливо консерви) та текстильна продукція.

В Японії оптово-посередницькі структури мають близько 80%. Великі оптовики тільки організують поставки й отримують комісійні. Дрібні та середні посередники-оптовики об'єднуються в кооперативи. Так, в 174 округах Японії налічується до 8 000 таких організацій, оптових та торгових компаній. У великих містах Японії також функціонують центри оптової торгівлі, що мають власний автопарк та складські приміщення. Проте в Японії є дев'ять з найбільших універсальних торговельних фірм, що працюють на внутрішньому та зовнішньому ринках.

У Німеччині оптова торгівля – це один з важливих секторів економіки, а оптові посередницькі послуги поділяють на такі дві основні групи, як торгівля готовою продукцією та торгівля напівфабрикатами й сировиною, а посередницькі послуги вони надають на основі договірних відносин із замовниками послуг.

Таким чином, організація комерційної діяльності в оптовій торгівлі полягає в практичній реалізації найширшого комплексу взаємопов'язаних торгово-технологічних рішень та є важливою ланкою, що забезпечує необхідну інтенсивність і прискорення процесу руху товару в умовах ринкових відносин. Орієнтація сучасних підприємницьких організацій в оптовій торгівлі у функціональному та цільовому аспектах дасть можливість створювати не тільки належні умови для подолання стагнаційних процесів в оптовій торгівлі через економічну кризу, але й гарантії стратегічної стабільності споживчого ринку країни загалом.

Висновки. Аналізуючи ситуацію в Україні за останні роки, зазначаємо, що, незважаючи на зростання номінального обсягу роздрібною торгівлі впродовж останніх п'яти років, фізичний обсяг продажів різко скоротився у 2015 році, а впродовж наступних трьох років поступово зростає, але до 2018 року так і не досяг рівня 2014 року.

Це свідчить про те, що рівень життя населення за останні п'ять років погіршився, а його зростання відбувається дуже повільними темпами.

Припинення діяльності за 2016–2017 роки у сфері роздрібною торгівлі 71 тис. фізичних – осіб підприємців є результатом державної політики у сфері зайнятості (збільшення мінімальної заробітної плати та штрафів за неоформлених працівників).

Розглядаючи структуру роздрібною торгівлі, зазначаємо, що більше 50% припадає на чотири області та місто Київ, до того ж у Києві взагалі формуються 19% роздрібною товарообігу держави.

Спільні риси торгово-посередницьких структур у деяких зарубіжних країнах є такими:

1) збільшення видів посередницьких організацій, поєднання їх різноманітних функцій, універсалізації та спеціалізації;

2) посилення ролі торговельних та посередницьких структур у поставках товарів для логістичних центрів, центрів з переробки продукції (сортування, упакування партій);

3) зростання ролі закупівельної діяльності та продажу послуг для промислових споживачів і виробників (наприклад, у японських підприємствах, що виробляють автомобілі, розвивають власну регіональну мережу дистрибуторів як частину їх маркетингових компаній та філій у США);

4) розвиток інтеграційних форм оптово-посередницьких організацій, які формуються на контрактній або спільній основі, мають короткостроковий або довгостроковий характер, охоплюють деякі посередницькі організації або їх більшість (у Швеції сформований єдиний багатогалузевий центр оптовиків «Альянс «Шведське виробництво»»);

5) участь в оптово-посередницькій діяльності посередників та промислових фірм, державного управління, що відбивається у використанні кредитних та фінансових важелів, координації та централізації функцій за участю держави шляхом укладання державних контрактів в рамках реалізації цільових державних програм.

Отже, для подальшого розвитку цього сектору економіки потрібно впроваджувати реформи, спрямовані на детінізацію економіки загалом, покращення інвестиційного клімату, підвищення рівня життя населення для стимулювання платоспроможного попиту, стабілізацію валютного курсу.

Крім того, важливим для України є проведення політики імпортозаміщення, що дасть можливість створювати нові робочі місця та стимулювати внутрішнє виробництво.

Список використаних джерел:

1. Назаренко О.І. Аналіз стану ринку оптової та роздрібно́ї торгівлі України. *Сучасні проблеми економіки та підприємництво*. 2013. Вип. 12. С. 66–71.
2. Оптовий та роздрібний товарооборот підприємств оптової та роздрібно́ї торгівлі у 2018 році. *Державна служба статистики України*. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/sg/roz/toz_u/roz1218_u.htm (дата звернення: 16.05.2019).
3. Статистичний щорічник за 2017 рік. *Державна служба статистики України*. URL: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/2018/zb/11/zb_seu2017_u.pdf (дата звернення: 16.05.2019).
4. Індекс інфляції в Україні. *МінФін*. URL: <https://index.minfin.com.ua/economy/index/inflation> (дата звернення: 16.05.2019).
5. Мартыненко К.В. Развитие и совершенствование торговой логистики в России и за рубежом. *Науковедение*. 2016. № 1. С. 60–79.

ОБЗОР СОВРЕМЕННЫХ ТЕНДЕНЦИЙ РАЗВИТИЯ ТОРГОВЛИ В УКРАИНЕ И МИРЕ

Анотация. В статье исследовано состояние рынка оптовой и розничной торговли в Украине на основе открытой публичной статистической информации. Проанализирован объем оптовой и розничной торговли, предложен подход к определению их реального объема с помощью метода сравнительных цен, то есть приведенных к 2014 году, проанализированы их динамика и структура. С помощью анализа количества субъектов хозяйствования в сфере торговли сделан вывод о значительном уменьшении количества физических лиц – предпринимателей в 2016 году. С помощью графического метода проанализирована структура розничного товарооборота в Украине за 2017–2018 годы, сделаны выводы о значительных диспропорциях розничной торговли по регионам. Описаны общие черты торгово-посреднических структур в некоторых зарубежных странах. Основными из них являются увеличение видов посреднических организаций, сочетание различных функций, универсализации и специализации, усиление роли торговых и посреднических структур в поставках товаров для логистических центров, центров по переработке продукции.

Ключевые слова: внутренний рынок, конкурентоспособность, инфляция, метод сравнительных цен, оптовая торговля, розничная торговля, Евроинтеграция.

REVIEW OF CURRENT TRENDS IN DEVELOPMENT OF TRADE IN UKRAINE AND THE WORLD

Summary. The article investigates the state of the wholesale and retail trade in Ukraine on the basis of open statistical information. The authors analyze the volume of wholesale and retail trade, the approach to determining their real volume by using the method of comparative prices, that is, reduced to 2014, is analyzed, their dynamics and structure are analyzed. In retail trade in 2017 there was a sharp decline in the nominal volume of sales – by 360 billion UAH, or by 30%. It should be noted that the decline in retail turnover in 2017 was due to a decrease in this indicator in the segment of individual entrepreneurs, which by 2017 formed more than half of the total retail trade turnover. And in 2017, the fall in this segment amounted to 389.1 billion UAH (63%). One of the reasons for this result is changes in tax legislation. The current state of development of wholesale trade enterprises is characterized by an extensive network of economic relations at the state and regional levels and various commercial operations, thereby expanding the economic infrastructure of the wholesale market. Wholesale trade is characterized by the presence of bilateral economic relations with suppliers and buyers of goods. By analyzing the number of business entities in the field of trade, it was concluded that a significant decrease in the number of individuals-entrepreneurs in 2016–2017 years. Thus, part of the retail trade turnover simply turned into a shadow. This fact is confirmed by the fact that legal entities in the sphere of retail trade were observed small, but growth – by 5%. The graphic method analyzes the structure of retail trade turnover in Ukraine for 2017–2018, and concluded that there are significant regional disproportions in retail trade. Common features in trade and intermediary structures in Ukraine and some foreign countries are as follows: 1) an increase in the number of types of intermediary organizations, a combination of their various functions, universalization and specialization; 2) strengthening the role of trade and intermediary structures in the supply of goods for logistics centers, centers for processing products; 3) the increasing role of procurement and sales of services for industrial consumers; 4) integration forms of wholesale intermediary organizations are developing, they are formed on a contractual or joint basis. In carrying out the work methodological grounds were methods of comparison, analysis, synthesis, induction, deduction, abstraction, description, generalization, analogy, formalization and systematic approach.

Key words: domestic market, competitiveness, inflation, method of comparative prices, wholesale trade, retail trade, Euro-integration.